

Phân tích một số vấn đề về bảo hộ quyền tác giả trong môi trường kỹ thuật số ở Nhật Bản

1. Tình hình xâm phạm quyền tác giả trên internet tại Nhật Bản và khuôn khổ pháp luật điều chỉnh

Nhật Bản cũng là một quốc gia phát triển hàng đầu về công nghệ thông tin, các ngành dịch vụ giải trí trên không gian mạng không chỉ ở khu vực châu Á mà còn trên phạm vi toàn thế giới. Nếu như Hoa Kỳ có 49,2% máy chủ của các trang tập hợp đường dẫn tới các truy cập vào những nội dung vi phạm quyền tác giả thì con số này ở Nhật Bản cũng lên tới 25,9%¹, là quốc gia đứng thứ hai thế giới tiếp sau Hoa Kỳ về vấn đề này. Nhật Bản cũng là nước có số lượng các vụ việc vi phạm bản quyền trên internet vô cùng lớn. Theo một thống kê của nhóm làm việc về đối sách với các nội dung xâm phạm quyền tác giả trên internet của Văn phòng Nội các Nhật Bản thì vào thời điểm năm 2008, số lượng các vụ tải xuống (download) phạm pháp ước tính tới 470 triệu files lớn hơn (game online) thì số phần mềm game vi phạm bản quyền chỉ tính riêng trong nước Nhật Bản đã có tới 120 triệu và gây ra thiệt hại khoảng 500 tỷ yên².

Trước sự phát triển của khoa học - công nghệ, dịch vụ giải trí trong nước và diễn biến phức tạp của các vi phạm quyền tác giả trên internet, Chính phủ Nhật Bản cũng đã có nhiều động thái sửa đổi, ban hành văn bản pháp luật để điều chỉnh kịp thời lĩnh vực nóng bỏng này. Trước tiên phải kể tới Luật Quyền tác giả sửa đổi, Luật Quyền tác giả hiện hành của Nhật Bản được ban hành năm 1970, nhưng đã được sửa đổi lần gần đây nhất vào năm 2016 với các thay đổi chủ yếu tập trung vào việc bảo hộ quyền tác giả trong môi trường kỹ thuật số. Ngoài Luật Quyền tác giả sửa đổi, Nhật Bản còn ban hành riêng Luật về Giới hạn trách nhiệm bồi thường thiệt hại của người cung cấp dịch vụ thông tin điện tử đặc định và sự công khai thông tin của người truyền tin (Luật số 137 năm 2002, sau đây viết gọn là Luật Trách nhiệm nhà cung cấp). Ngoài ra, trong các

¹Cục Xúc tiến chiến lược sở hữu trí tuệ, Văn phòng Nội các Nhật Bản: “Giải quyết sự xâm phạm quyền sở hữu trí tuệ trên internet xuyên biên giới, Báo cáo tháng 2 năm 2016, xem tại: http://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/tyousakai/kensho_hyoka_ki_kaku/2016/jisedai_tizai/dai5/siryoushou2.pdf (truy cập ngày 11-11-2017)

²http://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/tyousakai_content_Lyoukdail/sirvoul_pdf, truy cập ngày 11-11-2017

luật chuyên ngành khác như Luật Hình sự, Luật Hành chính cũng có các quy phạm quy định trách nhiệm tương ứng với hành vi vi phạm quyền tác giả trên internet. Có thể nói, đây là các đạo luật then chốt góp phần bảo vệ hữu hiệu quyền tác giả trên internet tại Nhật Bản hiện nay.

2. Bảo hộ quyền tác giả trước các vi phạm trên internet

Trách nhiệm với người xâm phạm

Hành vi xâm phạm quyền tác giả qua internet được chia thành hai loại là hành vi truyền phát tác phẩm không có sự đồng ý của tác giả và hành vi sao chép các tác phẩm đó trên internet. Đối với hành vi truyền phát tác phẩm mà không có sự đồng ý của tác giả được coi là hành vi xâm phạm quyền sao chép hoặc quyền phổ biến tới công chúng, và là đối tượng của trách nhiệm dân sự (Ví dụ: trong vụ án Hiệp hội bản quyền âm nhạc Nhật Bản (ASRAC) yêu cầu người quản lý website đã phát các bản nhạc dành cho điện thoại di động mà không có sự đồng ý của tác giả, tại bản án số 16905 ngày 29 tháng 11 năm 2011 của Tòa dân sự Tòa án khu vực Tokyo đã ra quyết định buộc người quản lý trang web bồi thường khoảng 170 triệu yên³ và trách nhiệm hình sự (phạt tù tối đa 10 năm hoặc phạt tiền tối đa 10 triệu yên hoặc kết hợp cả hai hình phạt (Theo khoản 1 Điều 119 Luật Quyền tác giả thì cơ quan cảnh sát tiến hành phụ trách toàn bộ các vụ án vi phạm luật Quyền tác giả mà có sử dụng phần mềm chia sẻ dữ liệu từ sau năm 2011⁴). Đối với hành vi sao chép tác phẩm trên internet trước năm 2009 (năm Luật Quyền tác giả năm 1970 được sửa đổi (Bản Luật sửa đổi một phần Luật Quyền tác giả (Luật số 53 năm 2011, thi hành từ ngày 01 tháng 01 năm 2012), trong trường hợp mục đích sử dụng mang tính cá nhân hay trong phạm vi gia đình hoặc các trường hợp khác tương tự (sau đây gọi là “Mục đích cá nhân”) thì cho dù là sao chép các tác phẩm một cách trái luật cũng không bị coi là vi phạm quyền tác giả. Tuy nhiên, đã có những ý kiến cho rằng việc ghi âm, ghi hình cho mục đích cá nhân từ nguồn phạm pháp đã đạt tới quy mô ngang tầm hoặc vượt quá sự lưu hành thông thường trên thị trường của tác phẩm và hiện tại không thể xử lý đầy đủ các vụ án xâm phạm quyền tác giả nếu chỉ xử

³xem tại: <http://www.courts.go.jp/hannel/pdf/20111212145758.pdf>

⁴xem lại "Về việc thực hiện quản lý tập trung các vụ án vi phạm Luật Quyền tác giả có sử dụng phần mềm chia sẻ dữ liệu tại Sở Cảnh sát 17 tỉnh thành trên toàn quốc http://www.inpa.go.jp/leyber/warning/h23/111201_1.pdf)

phạt người có hành vi tải dữ liệu ⁵nên hành vi sao chép tác phẩm (dù cho mục đích cá nhân) đã được quy định sửa đổi là hành vi vi phạm (Luật Quyền tác gia Nhật Bản, khoản 1 điểm 3 Điều 30).

Tuy nhiên, cũng có e ngại việc làm này sẽ làm héo mòn việc sử dụng internet nên hành vi là đối tượng sửa đổi chỉ dừng lại ở việc ghi âm hoặc ghi hình (Theo Báo cáo của Chi hội quyền tác giả: “Sự thảo luận về xem xét lại toàn bộ phạm vi của hành vi sao chép mang tính cá nhân tại Điều 30 Luật Quyền tác giả, bao gồm cả các lĩnh vực như tải xuống từ những chương trình máy tính phát hành tác phẩm một cách vi phạm là thuộc phạm vi thảo luận của Tiểu ban các vấn đề pháp luật, và kết quả thảo luận tại Tiểu ban này được coi là có giá trị tham khảo”, tuy nhiên, chưa được ghi nhận hết trong Luật sửa đổi). Chi hội quyền tác giả, Hội thẩm tra văn hóa⁶ và phải là hành vi được thực hiện mặc dù biết tác phẩm đang phát trên mạng là do lưu hành trái pháp luật. Và hành vi này cũng không phải chịu trách nhiệm hình sự (Khoản 1 Điều 119 Luật Quyền tác giả Nhật Bản).

Thêm vào đó, trong các cuộc thảo luận tại các Ủy ban của lưỡng viện Quốc hội Nhật Bản cũng đưa ra Nghị quyết bổ sung (Biên bản họp số 9 ngày 8 tháng 5 năm 2009 của Ủy ban Văn hóa – Giáo dục - Khoa học, Hạ nghị viện Quốc hội thứ 171, tr.19, Biên bản họp số 14 ngày 11 tháng 6 năm 2009 của Ủy ban Văn hóa – Giáo dục - Khoa học, Hạ nghị viện Quốc hội thứ 171, tr.14) yêu cầu Chính phủ và những người có liên quan lưu ý không làm phát sinh những bất lợi cho người sử dụng đã ghi âm, ghi hình mà không biết tác phẩm mình ghi âm, ghi hình được lưu hành trái pháp luật; nỗ lực phổ biến triệt để nội dung Luật sửa đổi. Ngoài các Báo cáo Chính phủ online⁷, Chính phủ trực tuyến (<http://nettv.gov-online.go.jp/>), tiến hành phát sóng chương trình truyền hình mặt đất tại các quảng cáo, đăng bài trên báo, tạp chí, vv.⁸ Tuy nhiên, tỷ lệ nắm bắt được thông tin của Luật sửa đổi theo một khảo sát trên internet mà Orikon thực hiện với đối tượng là từ học sinh trung học đến người dân trong độ tuổi 40

⁵ Chi hội quyền tác giả, Hội thẩm tra văn hóa: “Báo cáo của Chi hội quyền tác giả Hội thẩm tra văn hóa”, năm 2009, tr.156-157

⁶Báo cáo của Chi hội quyền tác giả Hội thẩm tra văn hóa, năm 2009, tr.158

⁷ <http://www.gov-online.go.jp/usefularticle/200908/2.html>

⁸ Bình giải pháp luật - Luật sửa đổi một phần Luật Quyền tác giả - Sửa đổi Luật Quyền tác giả để thúc đẩy lưu hành tác phẩm trên internet, Tạp chí Tokinohourei, số 1864, ngày 30-8-2010, tr. 7

là 56,1%⁹ và thúc đẩy việc phổ cập “Nhãn hiệu nhận biết” (“Nhãn hiệu nhận biết” được hiểu là những nhãn hiệu, dấu hiệu dùng để phân biệt sản phẩm được đăng tải nào đáp ứng tiêu chuẩn bảo hộ quyền tác giả, từ đó phân biệt, nhận diện những tác phẩm được đăng tải trái pháp luật lên internet. Ví dụ: Hiệp hội ghi âm Nhật Bản đã phát hành biểu tượng “L Mark - L” đối với các website phát các nội dung theo hợp đồng với công ty ghi âm hoặc công ty chế tạo phim. (<http://www.riaj.or.jp/shikibetsu>)).

Tuy nhiên, như trên đã trình bày, do tình trạng xâm phạm bản quyền vẫn tiếp diễn, các tổ chức có quyền lợi đã yêu cầu hình sự hóa việc tải xuống (download) trái pháp luật, và có những động thái với Đảng Dân chủ tự do và Đảng Công minh để pháp điển hóa vấn đề này¹⁰. Tuy nhiên, cũng có ý kiến phản đối rằng thời gian từ khi sửa đổi Luật Quyền tác giả chưa lâu, còn quá sớm để đánh giá hiệu quả của Luật, và do không dễ để xác định đâu là hành vi tải xuống trái luật nên việc hình sự hóa có thể làm “thui chột” hoạt động của người tiêu dùng trên mạng. Cũng có ý kiến chỉ ra rằng cần phải áp dụng Luật một cách nghiêm ngặt với hành vi tải lên (upload) trái luật trước khi tính đến hành vi tải xuống trái luật¹¹. Tại cuộc thảo luận của Tổng cục Văn hóa, Hiệp hội ghi âm Nhật Bản và Liên minh các nhà sản xuất phim Nhật Bản đã đưa ra nguyện vọng hình sự hóa việc tải xuống trái pháp luật. Hiệp hội bản quyền phần mềm máy tính cũng không có phản đối gì về việc hình sự hóa này nhưng lưu ý để việc hình sự hóa không làm ảnh hưởng đến sự thảo luận về phi pháp hóa hành vi tải xuống các chương trình máy tính¹².

Trách nhiệm với nhà cung cấp

Tại Nhật Bản, với sự ra đời của Luật Trách nhiệm nhà cung cấp (Luật số 137 năm 2002) thì giới hạn trách nhiệm của ISP liên quan đến các thiệt hại thông thường trên internet đã được quy định rõ. Theo quy định của Luật này, nếu không phải “trường hợp ISP biết việc lưu hành các thông tin mà họ cung

⁹ <http://www.oricon.co.jp/news/music/2007524/full/>

¹⁰ Dự luật về việc xử phạt việc tải xuống trái luật - Đảng Dân chủ tự do, Đảng Công minh Jijidotcom, ngày 07-12-2011 <http://www.jiji.com/jc/zc?k=201112/2011120701034>

¹¹ Biên bản họp (lần thứ 3) Tiểu ban các vấn đề pháp chế Chi hội quyền tác giả Ban thẩm tra văn hóa" (ngày 04-7-2011). http://www.bunka.go.jp/chosakuken/singikai/housei/h23_shiho_02/g_ijiyoshi.html.

¹² Biên bản họp (lần thứ 3) Tiểu ban các vấn đề pháp chế Chi hội quyền tác giả Ban thẩm tra văn hóa (Ngày 07-7-2011) http://www.bunka.go.jp/chosakuken/singikai/housei/h23_shiho_03/g_ijiyoshi.html.

cấp dịch vụ trên internet làm cho quyền lợi của người khác bị thiệt hại”, hoặc “trường hợp họ biết việc lưu hành thông tin và có lý do chính đáng để xác định rằng họ có thể biết quyền lợi của người khác bị xâm phạm bởi sự lưu hành thông tin đó, thì dù các nhà cung cấp không áp dụng các biện pháp để phòng, chống việc truyền đi các thông tin gây hại thì họ cũng không phải chịu trách nhiệm bồi thường thiệt hại (Khoản 1, Điều 3 Luật Trách nhiệm nhà cung cấp). Tuy nhiên, mặc dù trong trường hợp về mặt kỹ thuật không thể áp dụng các biện pháp phòng, chống việc truyền tin thì họ cũng không phải chịu trách nhiệm (nhưng nếu bản thân nhà cung cấp là người phát tin gây hại thì phải chịu trách nhiệm). Các biện pháp mà ISP được yêu cầu phải áp dụng đã được Hiệp hội tổ chức và người kinh doanh điện tử hướng dẫn theo từng lĩnh vực riêng biệt. Theo Hướng dẫn về quyền tác giả¹³ mà Hiệp hội này ban hành thì trong trường hợp có đề nghị từ những người có quyền lợi bị xâm phạm quyền tác giả thì ISP phải tiến hành xác minh sự việc và có biện pháp hủy bỏ thông tin gây hại. Trong trường hợp đề nghị được thực hiện thông qua “Tổ chức xác nhận độ tin cậy” (Tại thời điểm 20 tháng 1 năm 2012 có 12 tổ chức mà trước hết phải kể đến là JASRAC. “Tổ chức xác nhận độ tin cậy liên quan đến quyền tác giả và Luật Trách nhiệm nhà cung cấp”¹⁴ như Tổ chức quản lý bản quyền, v.v. và tổ chức đó đã có gửi kèm văn bản xác nhận một phần sự việc thì ISP có thể coi là việc xác nhận đã được thực hiện một cách thích hợp bằng cách kiểm tra văn bản của tổ chức xác nhận đó. Nhưng cũng cần lưu ý rằng, các biện pháp được hướng dẫn chỉ là những khuyến nghị mang tính chất kỳ vọng người cung cấp sẽ thực hiện theo chứ không phải là những ràng buộc pháp lý mà người cung cấp có nghĩa vụ phải tuân theo.

Chính vì vậy, đã có ý kiến chỉ ra rằng, Luật Trách nhiệm nhà cung cấp không có sự rõ ràng về phạm vi nghĩa vụ áp dụng biện pháp phòng, chống truyền tin của nhà cung cấp¹⁵, tuy nhiên, trong Bản khuyến nghị về kiểm chứng

¹³Hội nghị thảo luận hướng dẫn Luật Trách nhiệm nhà cung cấp, “Hướng dẫn liên quan đến quyền tác giả và Luật Trách nhiệm người cung cấp, xuất bản tháng 5 năm 2003, tái bản tháng 11 năm 2004, xem tại: http://www.telesa.or.jp/consortium/provider/pdf/provider_031111_1.pdf

¹⁴<http://www.telesa.or.jp/consortium/provider/pdf/copyright-recognized-org-20110930.pdf>

¹⁵Nhóm làm việc về đối sách với sự xâm phạm quyền tác giả trên internet - Ban nghiên cứu chuyên môn đẩy mạnh nội dung Cơ quan chiến lược về tài sản sở hữu trí tuệ, "Báo cáo về đối sách với nội dung xâm phạm quyền tác giả trên internet", 18-5-2010 tr xem tại

Luật Trách nhiệm nhà cung cấp¹⁶ do một nhóm nghiên cứu của Bộ Nội vụ Nhật Bản thực hiện có nêu rằng việc quy định trong luật một cách rõ ràng về trường hợp ISP có nghĩa vụ áp dụng hết sức khó khăn, và nếu Hướng dẫn của các Hiệp hội được vận dụng một cách thích đáng thì cũng không cần thiết phải pháp điển hóa về những trường hợp ISP có nghĩa vụ áp dụng biện pháp phòng, chống

Trong khuyến nghị của nhóm nghiên cứu cũng có đề cập việc áp dụng tại Nhật Bản cơ chế “Notice and Take Down” (*Là cơ chế mà trong đó nếu có ý kiến về việc xảy ra hành vi vi phạm bản quyền được gửi đến cho ISP thì ISP sẽ không kiểm tra sự vi phạm đó có thật hay không mà chuyển tiếp thông báo cho người đã đăng tải thông tin liên quan, nếu sau một thời gian nhất định người đăng tải không có phản hồi thì ISP có thể suy luận là đã có vi phạm và sẽ xóa thông tin*) và “Chế độ Three Strike” (*Là cơ chế mà trong đó có áp dụng với những người tái phạm đến lần thứ ba thì dù hành vi vi phạm lần thứ ba là nhẹ cũng sẽ bị xử phạt ở mức nặng nhất*).

Tuy nhiên, đối với cơ chế “Notice and Take Down” thì cũng có quan điểm bày tỏ lo ngại việc này sẽ bị lạm dụng và ngay cả với cơ chế hiện hành thì những thông tin xâm phạm cũng có thể bị xóa bỏ một cách nhanh chóng nên có áp dụng chế độ “Notice and Take Down” hay không phải thảo luận thận trọng. Còn đối với “Chế độ Three Strike”, đặc biệt là cơ chế đi kèm với việc ngắt kết nối internet (mô hình của Pháp) thì cũng có ý kiến lo ngại rằng việc này sẽ xâm phạm tới quyền tự do biểu đạt và bí mật thông tin, cũng như còn nghi ngờ và tính hiệu quả của cơ chế đó nên việc áp dụng “Three Strike” là không phù hợp. Nhưng cơ chế “Three Strike” đi kèm với việc hạn chế sử dụng tài khoản (mô hình của Hàn Quốc) vừa có sự lưu ý đúng mức tới quan điểm bảo đảm tự do biểu đạt, bí mật thông tin, lại vừa chú trọng tới sự chủ động của người dân nên được coi là phù hợp¹⁷.

Qua tìm hiểu có thể thấy, pháp luật về bảo vệ quyền tác giả của Nhật Bản một mặt tạo ra khuôn khổ pháp lý nhất định để bảo hộ quyền tác giả trong môi

http://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/tyousaka/contents/kyouka/siryou/20100601wg_houkoku.pdf

¹⁶ Nhóm nghiên cứu về các vấn đề có liên quan đến dịch vụ ICT trên quan điểm của người sử dụng, “Khuyến nghị về kiểm chứng Luật Trách nhiệm nhà cung cấp 7-2011, tr.19, xem tại http://www.soumu.go.jp/main_content/000122708.pdf

¹⁷ Nhóm nghiên cứu về các vấn đề có liên quan đến dịch vụ ICT trên quan điểm của người sử dụng, “Khuyến nghị về kiểm chứng Luật Trách nhiệm nhà cung cấp” 7-2011, tr.42 44, 44-45 xem tại: http://www.soumu.go.jp/main_content/000122708.pdf.

trường kỹ thuật số, nhưng mặt khác cũng có những thảo luận sôi nổi về việc áp dụng nhiều biện pháp kỹ thuật để có thể bảo hộ hữu hiệu quyền tác giả trên thực tế. Rõ ràng là trong môi trường kỹ thuật số thì không thể thiếu các biện pháp kỹ thuật. Và để tiến tới giải quyết triệt để hành vi xâm phạm quyền tác giả trên internet thì việc vừa quy định trách nhiệm pháp lý của các bên liên quan, vừa áp dụng các biện pháp kỹ thuật là vô cùng cần thiết.

Tài liệu tham khảo

1. Cục Xúc tiến chiến lược sở hữu trí tuệ, Văn phòng Nội các Nhật Bản: “Giải quyết sự xâm phạm quyền sở hữu trí tuệ trên internet xuyên biên giới, Báo cáo tháng 2 năm 2016, xem tại: http://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/tyousakai/kensho_hyoka/ki-kaku/2016/jisedai_tizai/dai5/siryoku2.pdf (truy cập ngày 11-11-2017)
2. http://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/tyousakai_content_Lyoukdail/sirvoul.pdf, truy cập ngày 11-11-2017
3. <http://www.courts.go.jp/hannel/pdf/20111212145758.pdf>
4. "Về việc thực hiện quản lý tập trung các vụ án vi phạm Luật Quyền tác giả có sử dụng phần mềm chia sẻ dữ liệu tại Sở Cảnh sát 17 tỉnh thành trên toàn quốc http://www.winpa.go.jp/leyber/warning/h23/111201_1.pdf)
5. Chi hội quyền tác giả, Hội thẩm tra văn hóa: “Báo cáo của Chi hội quyền tác giả Hội thẩm tra văn hoá”, năm 2009
6. Báo cáo của Chi hội quyền tác giả Hội thẩm tra văn hoá, năm 2009
7. <http://www.government.go.jp/usefularticle/200908/2.html>
8. Bình giải pháp luật - Luật sửa đổi một phần Luật Quyền tác giả - Sửa đổi Luật Quyền tác giả để thúc đẩy lưu hành tác phẩm trên internet, Tạp chí Tokinohourei, số 1864, ngày 30-8-2010
9. <http://www.oricon.co.jp/news/music/2007524/full/>
10. Dự luật về việc xử phạt việc tại xuống trái luật - Đảng Dân chủ tự do, Đảng Công minh Jijidotcom, ngày 07-12-2011 <http://www.jiji.com/jc/zc?k=201112/2011120701034>
11. Biên bản họp (lần thứ 3) Tiểu ban các vấn đề pháp chế Chi hội quyền tác giả Ban thẩm tra văn hóa" (ngày 04-7-2011). http://www.bunka.go.jp/chosakuken/singikai/housei/h23_shiho_02/g_iiyoshi.html.
12. Biên bản họp (lần thứ 3) Tiểu ban các vấn đề pháp chế Chi hội quyền tác giả Ban thẩm tra văn hóa (Ngày 07-7-2011) http://www.bunka.go.jp/chosakuken/singikai/housei/h23_shiho_03/g_iiyoshi.html.
13. Hội nghị thảo luận hướng dẫn Luật Trách nhiệm nhà cung cấp, “Hướng dẫn liên quan đến quyền tác giả và Luật Trách nhiệm người cung cấp, xuất bản tháng 5 năm 2003, tái bản tháng 11 năm 2004, xem tại: http://www.telesa.or.jp/consortium/provider/pdf/provider_031111_1.pdf
14. <http://www.telesa.or.jp/consortium/provider/pdf/copyright-recognized-org-20110930.pdf>
15. Nhóm làm việc về đối sách với sự xâm phạm quyền tác giả trên internet - Ban nghiên cứu chuyên môn đẩy mạnh nội dung Cơ quan chiến lược về tài sản sở hữu trí tuệ, "Báo cáo về đối sách với nội dung xâm phạm quyền tác giả trên internet", 18-5-2010, <http://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/tyousaka/contents/kyouka/siryoku/20100601wg-houkoku.pdf>

16. Nhóm nghiên cứu về các vấn đề có liên quan đến dịch vụ ICT trên quan điểm của người sử dụng. “Khuyến nghị về kiểm chứng Luật Trách nhiệm nhà cung cấp 7-2011, tr.19, xem tại http://www.soumu.go.jp/main_content/000122708.pdf

TRIP